

A felsőfokú továbbtanuláshoz szükséges németnyelv-tudás

A képzési és vizsgatartalmak társadalmi érvényességét fontosnak tartó felfogásnak megfelelően az idegen nyelvi érettségi vizsgák követelményeinek meghatározásánál lényeges annak feltérképezése, milyen típusú nyelvtudással kell rendelkezniük az idegen nyelvet tanulóknak ahhoz, hogy nyelvtudásuk a társadalmi lét különböző területein használható legyen. Mit kell tudniuk például az érettségizőknek ahhoz, hogy a nyelvet a különböző felsőoktatási intézményekben használni tudják.

Az idegen nyelvi tudásszintmérés területét a kilencvenes években az egységesedés, a nyelvi vizsgáztatás elméletének és gyakorlatának közös alapra helyezése jellemezte. Az új magyar érettségi idegen nyelvi vizsgáinak fejlesztése a nyelvvizsgák nemzetközi hagyományainak figyelembevételével, a nyelvtudásméréssel kapcsolatos minőségi normák és a nemzetközi alapidokumentumok alapján zajlott. A nyelvi vizsgák fejlesztését alapjaiban meghatározza a társadalmi érvényesség kérdése. Erre vonatkozóan lényeges pontok a következők: a vizsga célcsoportjainak és az eredményeket felhasználóknak a meghatározása; a célcsoportok nyelvtudásával kapcsolatos elvárások feltérképezése, a jövőbeni nyelvhasználatukat tükröző követelmények, valamint vizsgamodell kialakítása; a vizsga későbbi elfogadottságának nyomon követése, illetve az oktatásra és a felhasználókra gyakorolt hatás elemzése. (Einhorn és Major, 2006; Milanovic, 1997)

Az idegen nyelvi érettségi fejlesztését, a szintek meghatározását nehezítette, hogy a közép- és emelt szintet választó célcsoportok azonosítása nem bizonyult problémamentesnek, például a vizsgaszintek felsőoktatási értékével kapcsolatos bizonytalanság és az idegennyelv-tudást szelekciós tényezőként alkalmazó felvételi gyakorlat, valamint az új emelt szintű érettségi nyelvvizsga értéke miatt. A fejlesztési folyamat kezdetén felállított, a célcsoportokra vonatkozó hipotézis szerint az emelt szintű idegen nyelvi vizsgákat nemcsak a nyelvszakos felsőoktatásba igyekvő diákok választhatják, hanem a más tanulmányi ágakban továbbtanulni szándékozó és versenyhelyzetben levő tanulók, az adott idegen nyelvet felsőfokú tanulmányaik során különböző formában használó vagy szaknyelvi képzésben részt vevő diákok, valamint a nyelvigényes munkahelyre kerülők is. Mindezek alapján az emelt szint követelményeinek meghatározásakor a nyelvszakos tanár- vagy bölcsészképzés irányában továbbtanulók mellett a többi potenciális célcsoportot is figyelembe kellett venni. (Einhorn, 2006)

A vizsgafejlesztés az új érettségi bevezetésével nem tekinthető lezártnak: az eredmények monitorozása, a társadalmi elvárások alakulása és a hatásvizsgálatok alapján tovább zajlik. Az első megmértetés alapján nem lehet egyértelműen megállapítani, hogyan alakul hosszabb távon a két szint közötti választás. Az emelt szintet illetően eddig csupán a nyelvszakos felsőoktatásba igyekvők döntése igazolódott be egyértelműen, mert ezt a vizsgát csak tőlük követelték meg. (Einhorn, 2005) Mivel azonban a felsőoktatási intézmények szintekre vonatkozó elvárásai az új érettségi bevezetését megelőzően többször módosultak és várhatóan a jövőben is változni fognak, a német nyelvi vizsga hosszabb távú fejlesztéséhez fontos adalékot szolgáltat a felsőfokú továbbtanuláshoz

szükséges németnyelv-tudás jellemzőinek feltérképezése. Ezzel a céllal került sor a tanulmányban bemutatott érvényesség-vizsgálatra. (1) A kutatás során arra kerestük a választ, hogy:

- milyen típusú nyelvtudásra van szükségük az érettségizőknek ahhoz, hogy a német nyelvet a különböző képzési irányultságú felsőoktatási intézményekben használni tudják;
- meghatározhatóak-e a németnyelv-használattal kapcsolatos közös felsőoktatási igények.

A vizsgálat előkészítésekor feltételeztük, hogy a korábbi vizsgarendszerben a közös érettségi-felvételi írásbelit használó intézmények nagy valószínűséggel az emelt szintű érettségi felhasználói lesznek. Ezért a 2001 és 2002 tavaszán folytatott kérdőíves felmérésbe ezt a kört vontuk be. Az intézményeket a képzési irányoknak megfelelően két részre osztva tártuk fel a németnyelv-használat jellemzőit: az 1. csoportot a nyelvszakos tanár- és bölcsészképzést kínáló egyetemek és főiskolák, a 2. csoportot a gazdasági jellegű képzést kínáló intézmények alkották. A kérdőív kidolgozásakor a vizsgált felsőoktatási intézmények német nyelvű és/vagy német nyelvi képzéseivel kapcsolatos anyagai

mellett az Európa Tanács dokumentumai, az ezekhez kapcsolódóan kifejlesztett önértékelési skálák és a magyarországi érvényesség-vizsgálatok publikált anyagai szolgálták támpontul. (Horváth, 1998; Major, 2000) A kérdőív kérdései többek közt a következő témakörökre irányultak:

- a felsőfokú tanulmányokhoz szükséges nyelvi tevékenységek különböző formáinak gyakorisága, fontossága és az erre vonatkozó felkészültség;
- a nyelvi részkompetenciákra vonatkozó felkészültség és a nyelvtudás szintje;
- a felsőfokú továbbtanuláshoz szükséges egyéb, német nyelven vagy német nyelvi országokkal kapcsolatos ismeretek és a szaknyelv ismeretének szerepe.

A vizsgálat azokra az alapképzésben részt vevő nappali tagozatos hallgatókra terjedt ki, akik szakukhoz kapcsolódóan egy éve folytatták német nyelven, illetve német nyelvi (általános és/vagy szaknyelvi) tanulmányaikat. A hallgatókat arra kértük, hogy a felsőfokú továbbtanulásuk során szerzett nyelvtanulási tapasztalataikra és saját nyelvi felkészültségükre reflektálva válaszolják meg a kérdőív kérdéseit.

A kutatás legfőbb módszertani problémája a minta reprezentativitásával függ össze. Egyrészt nem sikerült a kapcsolatfelvétel a kijelölt körbe tartozó összes felsőoktatási intézménnyel: a nyelvszakos képzést kínáló csoportban tizenegy intézményt kerestünk meg, és tíz helyről kaptunk vissza kérdőíveket; a gazdasági jellegű képzés esetében pedig nyolc helyett hat főiskolai karral, illetve intézettel sikerült felvenni a kapcsolatot. Másrészt az egyes egyetemekről és főiskolákról igen eltérő arányban érkeztek válaszok, így nem volt lehetőség a hallgatói létszámokat tükröző alminták kialakítására. Ezért az a döntés született, hogy a két intézményi kört külön-külön homogénnek tekintve az összes visszaérkezett kérdőív figyelembevételével kerül sor az adatok elemzésére.

A kutatáshoz a következő intézmények szolgáltattak adatokat:

1. csoport: Berzsényi Dániel Főiskola; Debreceni Egyetem; Eszterházy Károly Főiskola; Eötvös Loránd Tudományegyetem BTK; Eötvös Loránd Tudományegyetem TFK;

A várakozásoktól eltérően mindkét csoportban ritkán (féléven te) van csak szükség önálló és összefüggő szóbeli produkcióra. Az intézményekben folyó nyelvtanításról árulkodó jelenség, hogy az internetet a német nyelvhez kapcsolódóan nem alkalmazzák: az adatfelvétel idején mind a nyelvszakos, mind pedig a gazdasági jellegű képzést kínáló intézmények elzárkóztak ettől a mindennapi és a szakmai nyelvhasználatban egyre fontosabb szerepet játszó eszköztől és információforrástól.

Miskolci Egyetem BTK; Nyíregyházi Főiskola; Szegedi Tudományegyetem BTK; Szegedi Tudományegyetem JGYTFK; Veszprémi Egyetem Tanárképző Kar;

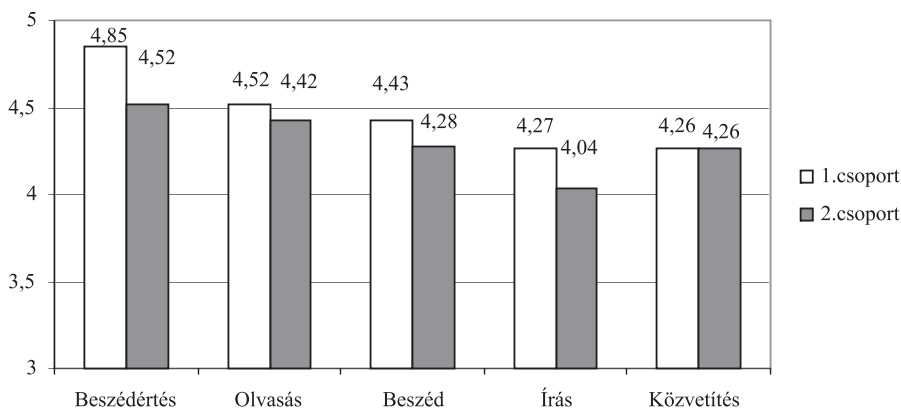
2. csoport: Budapesti Gazdasági Főiskola (BGF) Külkereskedelmi Főiskolai Kar; BGF Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Főiskolai Kar; BGF Pénzügyi és Számviteli Főiskolai Kar (Budapest, Salgótarján, Zalaegerszeg); Széchenyi István Főiskola.

A két csoportban a hallgatók számának megfelelően kiküldött kérdőívek 44, illetve 45 százaléka érkezett vissza (463 és 501 kérdőív). A kutatásban egyrészt az alminták jellemzőit vizsgáltuk külön-külön, másrészt a két intézményi kör hallgatóinak válaszait vetettük össze megfelelő statisztikai módszerek segítségével. (2)

Az alábbiakban először a felsőfokú tanulmányok során német nyelven végzett tevékenységek gyakoriságát hasonlítjuk össze, majd a hallgatók nyelvi felkészültségbeli hiányosságairól és nyelvtudásuk szintjéről nyert adatok segítségével vizsgáljuk a közös és eltérő nyelvhasználati jellemzőket. Végezetül a felsőfokú továbbtanuláshoz szükséges egyéb, német nyelvel vagy német nyelvi országokkal kapcsolatos ismeretek és a szaknyelvismeret szerepét elemezzük.

A nyelvi tevékenységek gyakorisága

A hallgatókat arra kértük, jelöljék meg, milyen gyakran végezték német nyelven a nyelvi tevékenységek különböző formáit (pl. jegyzetelés előadáson, szemináriumon) felsőfokú tanulmányaik során. A következő lehetőségek közül választhattak: naponta (6), hetente néhányszor (5), havonta néhányszor (4), félévente néhányszor (3), évente néhányszor (2), soha (1). Az egyes nyelvhasználati formákra adott értékek segítségével kiszámoltuk a nyelvi alapkészségek (beszédértés, olvasás, beszéd és írás), valamint a közvetítés átlagos gyakoriságát. (1. ábra)

1. ábra. A nyelvi alapkészségek és a közvetítés átlagos gyakorisága a két csoportban (naponta – 6, hetente néhányszor – 5, havonta néhányszor – 4, félévente néhányszor – 3, évente néhányszor – 2, soha – 1)

Az eredmények alapján mindkét vizsgált intézményi körben szükség van a négy nyelvi alapkészségre és a közvetítésre. Megjegyzendő azonban, hogy a nyelvszakos hallgatók a közvetítés kivételével szignifikánsan többször használják a különböző nyelvi készségeket, mint a gazdasági jellegű képzésben részt vevők. A két csoport között a legjelentősebb eltérés a beszédértésnél és az íráskészségnél mutatható ki. Mindkét képzési iránynál a receptív készségek fordulnak elő a leggyakrabban: az első helyen a beszédértés áll, ezt követi szignifikánsan lemaradva az olvasás. A nyelvszakosoknak az olvasásnál kevesebbszer van szükségük a beszédre, legritkábban pedig az írásra és a közvetítésre. (Utóbbi kettő közt nincs szignifikáns különbség.) A 2. csoportban a beszéd és a

közvetítés átlagos gyakorisága nem különbözik, itt az íráskészséget használják legritkábban a hallgatók.

A németnyelv-használat jellemzőit kutatva vizsgáltuk azt is, hogy milyen sűrűn végzik a hallgatók az egyes nyelvi tevékenységeket. (1. táblázat)

1. táblázat. A tíz leggyakoribb nyelvi tevékenység az 1. és a 2. intézménycsoportban (naponta – 6, hetente néhányszor – 5, havonta néhányszor – 4, félévente néhányszor – 3, évente néhányszor – 2, soha – 1)

1. csoport	Átlag	2. csoport	Átlag
1. Jegyzetelés (előadáson, szemináriumon)	5,72	1. Nyelvórákon való aktív részvétel (hozzászólás, beszélgetés)	4,80
2. Hosszú előadás követése (min.45 perc)	5,37	2. Jegyzetelés (előadáson, szemináriumon)	4,69
3. Nyelvórákon való aktív részvétel (hozzászólás, beszélgetés)	5,36	3. Németül folyó általános témájú beszélgetés követése	4,56
4. Általános témájú szöveg olvasása	5,13	4. Általános témájú szöveg olvasása	4,53
5. Németül folyó általános témájú beszélgetés követése	5,08	5. Szakszöveg olvasása	4,38
6. Szakórákon való aktív részvétel (hozzászólás, beszélgetés)	4,96	6. Fordítás németről magyarra	4,29
7. Németül beszélő megértése személyes kommunikációban	4,78	7. Fordítás magyarról németre	4,24
8. Egynyelvű szótárak és lexikonok szócikkeinek olvasása	4,55	8. Németül beszélő megértése személyes kommunikációban	4,01
9. Általános témájú kiselőadás követése	4,45	9. Szakórákon való aktív részvétel (hozzászólás, beszélgetés)	3,98
10. Fordítás németről magyarra	4,39	10. Németül folyó szakmai beszélgetés követése	3,80

A két intézménycsoportban a tíz-tíz leggyakoribb kommunikációs formához tartozó értékek is azt mutatják, hogy a nyelvtanár- és bölcsészképzésben többet használják a német nyelvet. Itt a legsűrűbben (naponta – hetente néhányszor) a következő nyelvi tevékenységek fordulnak elő: jegyzetelés, hosszú előadás követése, nyelvórákon való aktív részvétel (hozzászólás, beszélgetés), általános témájú szöveg olvasása, németül folyó általános témájú beszélgetés követése, szakórákon való aktív részvétel és németül beszélő megértése személyes kommunikációban. A gazdasági jellegű képzést kínáló intézményekben a nyelvórákon való aktív részvétel áll a rangsor élén, de átlagos gyakorisága elmarad az 1. csoportra jellemző értéktől.

A kérdőívben szereplő valamennyi kommunikációs forma figyelembevételével meghatározható a nyelvi tevékenységeknek egy olyan közös halmaza, amelyre mindkét intézménycsoportban szükség van, emellett azonban számos különbség is akad. Mindkét képzési iránynál fontos szerepet játszanak a receptív készségekhez tartozó tevékenységek, a szóbeli interakció és a fordítás, továbbá a szakmai orientációnak megfelelő nyelvhasználat. Legalább havi rendszerességgel előfordulnak a következő nyelvhasználati formák: németül folyó általános témájú és szakmai beszélgetés követése, németül beszélő megértése személyes kommunikációban, általános témájú szöveg és szakszöveg olvasása, nyelvórákon és szakórákon való aktív részvétel, jegyzetelés, fordítás németről magyarra és magyarról németre. A felsorolt nyelvi tevékenységek azonban néhány kivételtől eltekintve (fordítás, szakszöveg olvasása és szakmai beszélgetés követése) szignifikánsan gyakoribbak a nyelvszakos képzést kínáló intézményekben. A különbségek a jegyzetelés (5,72 – 4,69), nyelvórákon való aktív részvétel (5,36 – 4,80) és szakórákon való aktív részvétel (4,96 – 3,98) esetében jelentősek.

Ezekon túlmenően csoportonként eltérő mértékben, de legalább félévente szükség van általános témájú és szakirányú kiselőadás, valamint hosszú előadás meghallgatására; té-

véműsor és film, rádióműsor és magnófelvétel követésére; egy beszélgetőpartnerrel folytatott beszélgetésre; szóbeli vizsgára, beszámolóra és feleletre; fogalmazás és esszé írására; magyar, illetve német nyelvű írásművek és események szóbeli összefoglalására a másik nyelven. Ezeknél a kommunikációs formáknál is elmondható, hogy a gazdasági jellegű képzésben részt vevők szignifikánsan ritkábban használják őket: jóval kevesebbszer hallgatnak hosszú előadásokat (5,37 – 3,19), valamint rádióműsorokat és magnófelvételeket (4,36 – 3,50), továbbá ritkábban írnak fogalmazást és esszét (3,95 – 3,16).

Csak a nyelvszakos hallgatók végzik gyakran a következő tevékenységeket: irodalmi művek, valamint egy nyelvű szótárak és lexikonok szócikkeinek olvasása, beszélgetés németül több beszélgetőpartnerrel, kiselőadás tartása általános témában, szemináriumi dolgozat (rövid tanulmány) írása.

A várakozásoktól eltérően mindkét csoportban ritkán (félévente) van csak szükség önálló és összefüggő szóbeli produkcióra. Az intézményekben folyó nyelvvoktatásról árulkodó jelenség, hogy az internetet a német nyelvhez kapcsolódóan nem alkalmazzák: az adatfelvétel idején mind a nyelvszakos, mind pedig a gazdasági jellegű képzést kínáló intézmények elzárkóztak ettől a mindennapi és a szakmai nyelvhasználatban egyre fontosabb szerepet játszó eszköztől és információforrástól. További kutatások lennének szükségesek arra vonatkozóan, hogy a mindkét képzési iránynál gyakran szereplő fordítás milyen funkcióban és módon jelenik meg: a szakmai nyelvhasználatához kapcsolódóan vagy a hagyományos nyelvvoktatási szemlélethez kötődően.

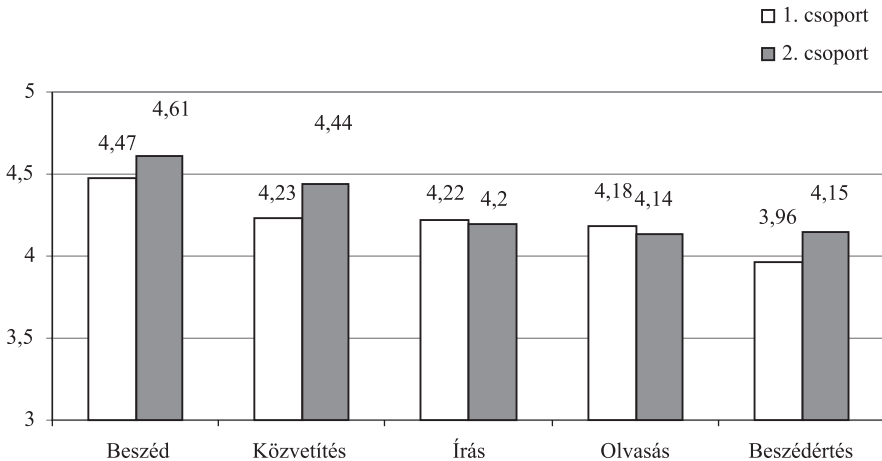
A német nyelvhasználat gyakoriságában és a szükséges tevékenységek jellegében megmutatókozó különbségek több okra vezethetőek vissza. Egyrészt adódnak szakmai orientációból fakadó eltérések (például az irodalomolvasás szerepe a nyelvszakos képzésben). Másrészt a 2. intézménycsoportban általában kisebb óraszámban, kevésbé intenzíven tanulják, illetve használják a német nyelvet a hallgatók. (3) Harmadrészt a nyelvtanár- és bölcsészképzés formájában komplexebb: ötvözi az idegen nyelvű képzés sajátosságait (például szakirányú előadások, szakszemináriumok) és a különböző típusú nyelvórák keretében folyó nyelvi fejlesztést. Ezzel szemben a gazdasági jellegű képzést nyújtó főiskolákon többnyire általános és szaknyelvi oktatás folyik, elsősorban nyelvórákon. Bár nyelvórák itt is, ott is vannak, az ezek keretében folyó munka az intézményekre jellemző nyelvvoktatási hagyományoknak, az alkalmazott módszereknek, illetve az eltérő nyelvtanítási céloknak megfelelően szintén eltérő tevékenységeket igényelhet. Erre vonatkozóan további vizsgálatokra lenne szükség.

Nyelvi hiányosságok

A hallgatók nyelvi hiányosságainak vizsgálatakor olyan módszert alkalmaztunk, amelynek segítségével a nyelvi tevékenységek használatának képességét (felkészültség) és fontosságát egy indexben összevonva lehet elemezni. (4) A hallgatók az egyes nyelvhasználati formák fontosságát és az azokra vonatkozó felkészültségüket egy-egy osztályzattal minősíthették (1–5). A számításhoz a fontosságra adott pontszámból kivontuk a felkészültségre vonatkozó pontszámot, majd ehhez hozzáadtunk négyet. Az eredmények egy nullától nyolcig terjedő skálán helyezkednek el. Ha az index nyolchoz közelebbi értéket vesz fel, az azt jelenti, hogy a hallgatók nagyon fontosnak ítélik az adott tevékenységet az intézményükben való eredményes tanuláshoz, viszont kevésbé vagy egyáltalán nem érzik magukat képesnek annak végzésére (felkészültségbeli hiányosság). Abszolút hiányról akkor beszélhetünk, ha az index értéke négynél nagyobb, mivel ekkor a fontosságra adott pontszám nagyobb a felkészültségre adottnál. A nullához közelebbi érték a felesleges kommunikációs formákat jelöli: ezekben az esetekben a hallgatóknak jól és könnyen megy az adott felsőoktatási kontextusban nem lényeges tevékenységek végzése. A kognitív disszonancia csökkentésére irányuló magatartás miatt már a négyhez közeli in-

dexértékek is hiányosságokra utalnak. Hangsúlyozandó, hogy a fontosság és felkészültség megítélése a hallgatók szubjektív szemszögéből történik, ezzel a módszerrel tehát a személyes szempontból hiányként meg tapasztalt nyelvtudás-elemek mutathatók ki.

A fentebb leírt módon mindkét csoportban minden egyes nyelvi tevékenységre vonatkozóan kiszámítottuk a hiányindexet, majd ezek alapján a nyelvi alapkészségek és a közvetítés hiányindex-átlagát. (2. ábra)

2. ábra. A nyelvi alapkészségek és a közvetítés hiányindex-átlaga

A számítások alapján szinte az összes nyelvi készségnél hiányosságok jellemzik a hallgatók nyelvtudását. A legjelentősebb hiány a beszédnél jelentkezik. Csúpan egy esetben, a beszédértésnél gondolják úgy az 1. intézményi kör hallgatói, hogy többé-kevésbé a megfelelő színvonalon képesek a hallott szövegek megértésére: itt nem mutatkozik abszolút hiány, de a négyhez közeli érték nehézségekre utal ebben a vonatkozásban is. A nyelvtanár- és bölcsészképzést valamint a gazdasági jellegű képzést nyújtó intézményeket összevetve három készségnél mutatható ki gyenge, de statisztikailag érvényes különbség: a beszédnél, a közvetítésnél és a beszédértésnél a 2. csoport hallgatói érzik magukat kevésbé felkészültnek. A nyelvszakos hallgatóknál a hiányosságok mértéke alapján felállított sorrend a következőképpen alakul: a beszédet a közvetítés, az írás és az olvasás követi. E három készség indexértékében nincs szignifikáns különbség. Ezekről lemaradva a beszédértés zárja a sort. A 2. csoportban a beszédképesség után a közvetítés következik, majd közel azonos átlagokkal az írás, a beszédértés és az olvasás. Utóbbi három között nem mutatható ki szignifikáns különbség.

A nyelvi felkészültségbeli hiányok feltérképezésekor kigyűjtöttük a mindkét csoportban abszolút hiánnyal leírható nyelvhasználati formákat. Ezeket a tevékenységeket a hallgatók fontosnak tartják az eredményes tanuláshoz, de végzésükre nem érzik magukat megfelelően felkészültnek. A kigyűjtött elemek alapján megrajzolható a német nyelvvel a vizsgált felsőoktatási intézményekben egy éve foglalkozó egyetemistákat és főiskolásokat szakiránytól függetlenül, közösen jellemző német nyelvi hiánytérkép. (2. táblázat)

A részletes elemzés azt mutatja, hogy számos területen mutatkoznak hiányosságok a hallgatók felkészültségében, ami azzal is magyarázható, hogy nyelvi képzésük folyamatban van. Mivel azonban ezekben az intézménycsoportokban a német nyelv nem csupán a tanulás célja, de eszköze is, a feltárt nyelvi hiányok minden területen befolyásolják a tanulás eredményességét is.

Megállapítható, hogy a szakterület témáiban minden nyelvi alapkészségnél gondot jelent a kommunikáció. A hallgatók nem felkészültek hivatalos szövegek befogadására és

2. táblázat. A mindkét intézménycsoport hallgatóit jellemző német nyelvi hiányterék

<i>Beszédértés</i>	<i>Beszéd</i>
Németül folyó szakmai beszélgetés követése Szakirányú kiselőadás követése Németül beszélő megértése személyes kommunikációban Hivatalos eligazítás meghallgatása	Szakórákon való aktív részvétel Nyelvórákon való aktív részvétel Szóbeli vizsga, beszámoló, felelet Beszélgetés egy vagy több beszélgetőpartnerrel Kiselőadás tartása a szakterület témájában Kiselőadás tartása általános témában
<i>Olvasás</i>	<i>Írás</i>
Szakszöveg olvasása Hivatalos szöveg olvasása Egynyelvű szótárak és lexikonok szócikkeinek olvasása	Szemináriumi dolgozat írása (rövid tanulmány) Fogalmazás, esszé írása Összefoglalás írása Írásbeli vizsga – pár mondatos válaszok Jegyzetelés Hivatalos levél, kérvény, pályázat megírása

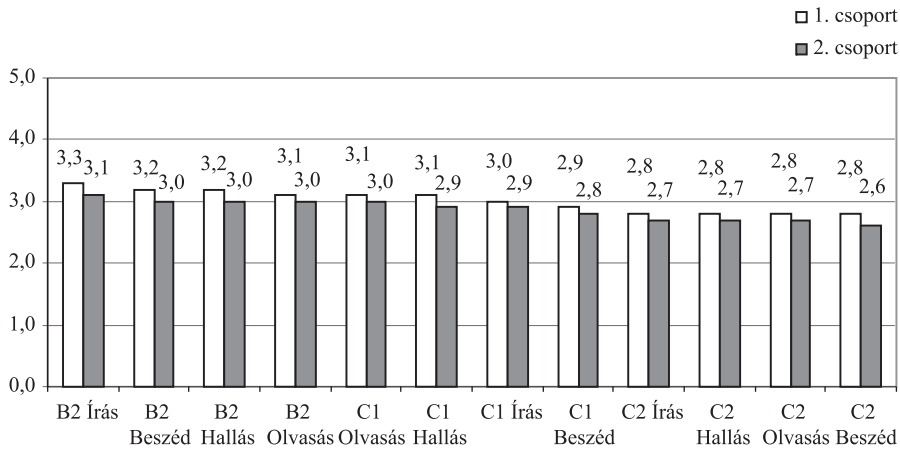
megalkotására sem, bár az ilyen jellegű tevékenységekre nincs gyakran szükség. A vizsgálat kimutatta, hogy a beszédnél mind a szóbeli interakció, mind pedig az összefüggő szövegek létrehozása gondot okoz. Az olvasásnál a közös nyelvi hiány a szakszövegekkel és hivatalos szövegekkel való foglalkozást érinti. Az íráskészség esetében a hallgatók az önértékelés alapján nem képesek a megfelelő színvonalon sem összefüggő szövegek létrehozására, sem pedig pár mondatos rövid válaszok megfogalmazására. A beszédértésnél egyaránt problémát jelent a beszélgetések és az összefüggő szövegek megértése. A közvetítés tanulmányi szerepe eltér a négy alapkészségtől. Az itt szereplő tevékenységpároknál a várakozásoknak megfelelően mindig az adott szöveg német nyelvre való átültetése okoz nagyobb gondot. A csak a nyelvszakos képzésnél felkészültségbeli hiánnyal leírható nyelvi tevékenységek közül kettő egybeesik a csak az adott csoportban gyakori és fontos nyelvhasználati formákkal: hosszú előadás követése és irodalmi művek olvasása. Ezekhez társul még az általános szövegek olvasása. A csak a 2. csoportra jellemző hiányok a telefonbeszélgetéssel kapcsolatosak.

A nyelvtudás szintje

A hallgatók nyelvtudásának vizsgálatához az Európa Tanács B2, C1 és C2 szintjeinek részletes leírásait (5), valamint az ehhez viszonyított DIALANG önértékelési skálát használtuk. A négy alapkészséghez felsőoktatási kontextushoz kapcsolódó állításokat válogattunk és alakítottunk ki. A közvetítéshez nem fogalmaztunk meg kijelentéseket, mivel az Európa Tanács dokumentumai sem tartalmazznak erre vonatkozóan leírásokat. Az állításokat az alapkészségeknek megfelelően csoportosítottuk, a különböző szintekhez tartozó kijelentéseket összekeverve, a szintek megadása nélkül tüntettük fel. A hallgatókat arra kértük, adják meg, hogy jól és könnyen (4), átlagosan (3) vagy nehezen (2) megy-e nekik a megfogalmazottak végrehajtása. A 3. ábra azt mutatja, hogyan alakul a B2-C2 szintekhez tartozó állítások átlaga az egyes alapkészségek vonatkozásában a két intézménycsoportban.

Az egyes alapkészségekhez kapcsolódó kijelentések szintenként csoportba rendeződtek. A két intézményi kör átlagait összevetve megállapítható, hogy a nyelvszakos hallgatók a C2-es olvasás-állítások kivételével az összes kategóriánál szignifikánsan felkészültebbnek érzik magukat, tehát az ő nyelvi szintjük az önértékelés alapján meghaladja a gazdasági jellegű képzésben részt vevők nyelvtudását. A különbség szignifikáns, de csekély.

Az átlagok és az egyes kijelentésekhez kapcsolódó válaszok eloszlása alapján elmondható, hogy a B2 szintű állításokban megfogalmazottak végrehajtása számos hallgatónak könnyen, a többségnek pedig legalább átlagosan megy, azaz nyelvtudásuk ennek a szintnek mindenképpen megfelel. A C1-es állításoknál még sokan vannak azok is, akik jól

3. ábra. A B2, C1 és C2 szintekhez tartozó, az alapkészségeknek megfelelően csoportosított állítások átlagának sorrendje

vagy átlagosan teljesítenek, itt azonban már több hallgatónak akadnak nehézségei. Összességében tehát az egyetemisták és főiskolások tudása nem fedi le maradéktalanul a C1 szintet. A C2-es kijelentések vonatkozásában sokaknak akadnak problémái, a hallgatók többsége ezt a színvonalat nem éri el. Megjegyzendő azonban, hogy vannak olyan nyelvtudás-területek, amelyeken a diákok egy részének felkészültsége meghaladja a C1 szintet. Ki kell emelni továbbá azt is, hogy a hallgatók tudása az egyes alapkészségek vonatkozásában eltérő lehet, ugyanúgy, ahogy általában az átlagos nyelvhasználó nyelvismérete sem homogén. Az önértékelések pontatlansága miatt azonban a nyelvtudás szintjére vonatkozó megbízható és részletes képet csak tudásszintmérő tesztekkel alkothatnánk.

Az egyes intézménycsoportokban való továbbtanuláshoz szükséges ismeretek és szaknyelvismeret

A hallgatókat arra kértük, hogy felsőfokú tanulmányi tapasztalataik alapján adják meg, milyen jellegű és mértékű előismeret és szaknyelvismeret járul hozzá az intézményükben való eredményes tanuláshoz.

Eltérő mértékben ugyan, de mindkét csoportban szükség van német nyelvvel kapcsolatos nyelvészeti és nyelvtani ismeretekre, továbbá kisebb mértékben a német nyelvű országok társadalmával, politikájával és földrajzával, valamint kultúrájával kapcsolatos tájékozottságra. Ezen túlmenően a nyelvszakos képzésnél a német irodalom és történelem témaköreiben való jártasság játszik fontos szerepet. A 2. csoportban a német nyelvű országok gazdaságára, kereskedelmére, idegenforgalmára és vendéglátóiparára vonatkozó tudás kap hangsúlyt.

A szaknyelvet illetően mindkét vizsgált intézményi körben közös elvárás a nyelvtani és nyelvészeti szakkifejezések alapos ismerete. Emellett a nyelvtanár- és bölcsészképzésben részt vevő hallgatóknak csupán irodalommal és történelemmel kapcsolatosan van szükségük néhány alapfogalom megfelelő használatára. A 2. csoportban a gazdasági szaknyelv jelentősége kiemelkedő. Ezen túlmenően a kereskedelem, a politika és az idegenforgalom témaköreiben a szaknyelv alapfogalmakon túlmenő ismerete fontos, a vendéglátóipar és a földrajz területén pedig csupán néhány kifejezés jelenik meg elvárásaként.

Összegzés, javaslatok

A német nyelvi érvényességvizsgálat lényeges információkat tárt fel az adatokat szolgáltatató felsőoktatási intézmények körében jellemző németnyelv-használatról. A kutatás egyik fontos eredménye, hogy a felsőfokú tanulmányokhoz szükséges nyelvtudás több szempontból sem homogén: egyrészt a nyelvszakos és a gazdasági jellegű képzésben való részvételhez szükséges németnyelv-tudás közös jellemzői mellett kimutathatóak az eltérő németnyelv-használati sajátosságok, másrészt az egyes intézménycsoportokon belül is különböző mértékben van szükség a nyelvi készségekre. A vizsgálat rámutatott arra is, hogy a hallgatók felkészültségét számos területen hiányosságok jellemzik. A feltárt hiányosságok támpontot nyújthatnak arra vonatkozóan, hogy az e tanulmányi ágakban továbbtanulni szándékozó diákok nyelvtudását mely területeken kell megalapozni, illetve a felsőoktatásban folyó nyelvi fejlesztésnél mire érdemes figyelmet fordítani. A felsőfokú tanulmányokhoz szükséges nyelvtudás kialakítása nem zárulhat le középiskolai szinten, a hallgatók nyelvi felkészüléséhez, a helyi igényekhez és nyelvhasználati jellemzőkhöz igazodó fejlesztés a felsőoktatási intézmények feladata is.

A közoktatás lehetőségeinek és a felsőoktatás elvárásainak összehangolása, valamint az általános nyelvtudás fejlesztése mellett a tanulók továbbtanulási aspirációit is figyelembe vevő nyelvoktatás segítheti a nyelvtanítás és -tanulás eredményességének növelését. A közoktatás és felsőoktatás határán álló érettségi vizsga továbbfejlesztése révén jelentősen hozzájárulhat e folyamatokhoz. Az érvényességvizsgálat eredményei alapján a következő javaslatok fogalmazhatóak meg a német nyelvi érettségire vonatkozóan.

További kutatásokra van szükség azon a területen, hogy a különböző felsőoktatási intézményekben való tanuláshoz szükséges németnyelv-tudás elemei hogyan jelenhetnek meg az emelt szintű vizsgában. Az emelt szintű érettségi követelményeinek meghatározásakor minden tantárgynál lényeges

szempont volt, hogy az elvárt tudás járuljon hozzá a felsőfokú tanulmányokra való felkészüléshez. Ennek megfelelően a német nyelvi vizsgában szerepelnek olyan általános elemek, amelyek az idegen nyelven való tanulással kapcsolatosak. Mindemellett az új érettségi egyik alapvető jellemzője az egységesség. Ez az idegen nyelvek vonatkozásában azt is jelenti, hogy a vizsga – jelen formájában – csak az általános, mindenki számára szükséges nyelvtudást mérheti, nem alkalmas a különböző speciális nyelvhasználati igények megjelenítésére. Ugyanakkor az értékeléssel kapcsolatos kutatások fejlődési iránya a tanulói teljesítményértékelés komplexebb megközelítése felé mutat. (Golnhofner; 2002) Ehhez kapcsolódik, hogy a középiskolai tanulmányok figyelembevétele az érettségig – például portfólió formában – lehetőséget kínálna az egyéni nyelvtanulási célok szempontjából fontos tartalmak megjelenítésére, és ezáltal a vizsga társadalmi elfogadottságának növelésére is. A portfólióban olyan, a továbbtanulási irányhoz kapcsolódó, önálló kutatást és témafeldolgozást igénylő projektmunkák is helyet kaphatnának, amelyek a felsőfokú tanulmányokhoz szükséges nyelvhasználatot is dokumentálnák. Meg-

A középiskolai tanulmányok figyelembevétele az érettségig – például portfólió formában – lehetőséget kínálna az egyéni nyelvtanulási célok szempontjából fontos tartalmak megjelenítésére, és ezáltal a vizsga társadalmi elfogadottságának növelésére is. A portfólióban olyan, a továbbtanulási irányhoz kapcsolódó, önálló kutatást és témafeldolgozást igénylő projektmunkák is helyet kaphatnának, amelyek a felsőfokú tanulmányokhoz szükséges nyelvhasználatot is dokumentálnák.

jegyzendő azonban, hogy mindez nem jelentheti az érettségi reform azon lényeges alap-
elvének meghaladását, hogy a középiskolai záróvizsga tartalmainak kialakításakor ne a
felsőoktatásé legyen a meghatározó szerep.

A vizsgált intézménycsoportokban a fordítás és közvetítés fontos szerepet játszik. Az
érettségi további fejlesztéséhez szükség lenne annak feltárására, hogy a fordítás milyen
funkcióban szerepel a felsőoktatásban (szakmai orientációnak megfelelő nyelvhasználat
vagy hagyományos nyelvoktatási módszer). Az eredmények függvényében vizsgálni
kell, hogy a közvetítés milyen formában és milyen értékeléssel jelenhetne meg az emelt
szintű vizsgán.

További kutatások szükségesek az érettségi nyelvi szintjét illetően: hogyan alakul a
közoktatás teljesítőképessége, illetve milyen társadalmi elvárások érvényesülnek, vala-
mint ezek alapján megjelenhet-e a C1 szint a vizsgán.

Az idegen nyelvi érettségi vizsgaszintjeinek meghatározásakor az jelenti a kiinduló-
pontot, hogy a diákok milyen minőségű nyelvtudást sajátíthatnak el az iskolai oktatás ke-
retei között. A kutatások arra mutatnak rá, hogy a közoktatásban elérhető nyelvismeret
széles sávot fog át: felső határa érinti a C1 szintet is. Az érvényességvizsgálat nem ho-
zott pontos adatokat a felsőfokú tanulmányokhoz szükséges németnyelv-tudás szintjére
vonatkozóan, de arra rámutatott, hogy az elvárt nyelvismeret színvonalát illetően nem
egységes, továbbá a hallgatók egy része az önértékelés alapján C1 szintű nyelvtudással
rendelkezik.

Mivel a vizsgát potenciálisan felhasználó felsőoktatási intézmények német nyelvvel
kapcsolatos elvárásai heterogének, szükség van arra, hogy az érettségi bizonyítvány dif-
ferenciált képet nyújtson a tanulók tudásáról: például az egyes vizsgarészekben elért
eredmények külön is jelenjenek meg, illetve segítse szöveges értékelés az eredmények
értékelését.

A kétszintű képzési rendszer megszilárdulásával a jövőben indokolttá válik a német-
nyelv-használat jellemzőinek újabb vizsgálata. Szükség lenne olyan kutatásokra, ame-
lyek a továbbtanuláshoz szükséges nyelvtudást az intézmények tágabb körében minden
tanulmányi ágat és idegen nyelvű és/vagy idegen nyelvi képzési formát átfogóan vizsgál-
nak, a különböző idegen nyelvekkel kapcsolatos felsőoktatási igényeket egymással ösz-
szevethető módon tárják fel, továbbá a nyelvtudás érvényességét a társadalmi lét egyéb
területein is kutatják.

Jegyzet

(1) A tanulmány a XVII. Magyar Alkalmazott Nyel-
vészeti Kongresszuson elhangzott előadás bővített és
átdolgozott változata.

(2) A két alminta egymáshoz viszonyításakor az át-
lagok összehasonlítását ANOVA alkalmazásával vé-
geztük, amely megkülönbözteti a csoporton belüli és
csoportok közötti variációt. Az összefüggés erőssé-
gének megállapítására az Eta-négyzetét, illetve az R-
négyzetet alkalmaztuk. A részletes adatok közlésére
terjedelmi okokból nincs mód.

(3) Az adatfelvétel idején csak a BGF Külkereskedelmi
Főiskolai Karán folyt kis létszámú német nyelvű képzés.

(4) Ezt a módszert alkalmazták az anyanyelvi érvé-
nyességvizsgálatnál is, erről részletesebben lásd
Horváth, 1998, 61–62.

(5) Az Európa Tanács nyelvi dokumentumaiban sze-
replő hatszintű rendszer a következő nyelvi szinteket
különbözteti meg: A1 (Minimumszint), A2 (Alap-
szint), B1 (Küszöbszint), B2 (Középszint), C1 (Hala-
dószint), C2 (Mesterszint).

Irodalom

Einhorn Ágnes (2005): Német nyelv. In: Horváth
Zsuzsanna – Lukács Judit (szerk.): *Előzetes szakmai
jelentés a 2005. évi május-júniusi vizsgaidőszak
eredményeiről.* Országos Közoktatási Intézet, Buda-
pest. Sokszorosított kézirat.

Einhorn Ágnes (2006): Az idegen nyelvi érettségi
vizsga reformja. In: Vágó Irén (szerk.): *Fókuszban a
nyelvoktatás.* Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, Bu-
dapest. Előkészületben.

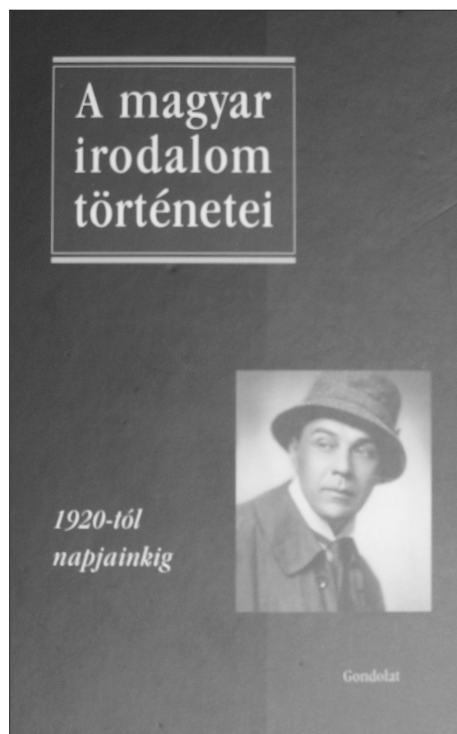
Einhorn Ágnes. – Major Éva (2006): Az idegen nyelvek – vizsgafejlesztés nemzetközi kontextusban. In Horváth Zsuzsanna – Lukács Judit (szerk.): *Új érettségi Magyarországon. Honnan hová? Egy folyamat állomásai*. Országos Közoktatási Intézet, Budapest. 127–138.

Golnhofer Erzsébet (2002): Új értékelési kultúra a pedagógiában. In Bábosik István – Kárpáti Andrea (szerk.): *Összehasonlító pedagógia. A nevelés és oktatás nemzetközi perspektívái*. BIP, Budapest. 234–247.

Horváth Zsuzsanna (1998): *Anyanyelvi tudástérkép*. Országos Közoktatási Intézet, Budapest. [Mérés – értékelés – vizsga 4.]

Major Éva (2000): Milyenfajta angol nyelvtudásra van szükség a nyelvigényes munkakörökben? Vizsgálat a munkaadók elvárásainak felmérésére. *Modern Nyelvoktatás*, 1. 33–49.

Milanovic, M. (1997, szerk.): *Gemeinsame Europäische Rahmenrichtlinien für den Fremdsprachenunterricht. Praktische Anleitung für Prüfer*. Council of Europe.

A Gondolat Kiadó könyveiből